

OB 150-LETNICI PETRA PETROVIČA NJEGOŠA

(Odlomek)

V dobi nacionalnega preroda jugoslovanskih narodov — proti koncu prve polovice 19. stoletja — so bile ustvarjene v jugoslovanskih književnostih tri umetniško in kulturno-politično za nas nad vse pomembne epske pesnitve: pri Slovencih Prešernov »Krst pri Savici«, v srbski književnosti »Gorski venec« črnogorskega pesnika vladike in državnika Petra Petroviča Njegoša, v hrvaški književnosti pa ep »Smrt Smail-Age-Čengijića« Ivana Mažuranića. Ta tri dela niso le izraz nacionalnega prebujanja in nacionalne samozvesti teh narodov v smislu nacionalnih idej velike francoske revolucije, marveč so hkrati bila takrat tudi mogočen umetniški in politični poziv ter goreča vzpodbuda k dokončni utrditvi nacionalne zavesti teh narodov. Hkrati pa so bili manifestacija za njih enakopravnost med narodi, v družbi in kulturi. Literarna zgodovina je v preteklosti rada imenovala to obdobje kot obdobje naše nacionalne romantike, ki je bolj ali manj odmev romantičnih literarnih tokov pri drugih, zlasti pri velikih narodih, toda oznaka zasluži dopolnilo: naše nacionalno revolucionarne romantike.

V položaju, v kakršnem so bili v času Prešerna, Njegoša in Mažuranića naši narodi, je bilo vse premalo biti le pesnik v intimnem in ozko umetniškem smislu te besede. Ne le da njih pesniški opus sam prestopa meje čiste, odnosno bolje rečeno zgolj vase zaprte in zamaknjene umetnosti, zaradi česar pa njih umetniško ustvarjanje še ni nečisto, kakor bi morda pripomnil kakšen pregoreč in dogmatičen larpurlartist takrat in danes, marveč so vsak po svoje tudi kot državljani in člani svojih narodov posredno in neposredno posegli v politiko tistega časa ter stali kot pesniki in meščani sredi arene življenja.

Tu stoji na prvem mestu Njegoš, ki je kot glava črnogorske dežele, čeprav še kot država ni bila po vseh določitih mednarodnega prava priznana, bil v resnici že državnik — vladar — zakonodajalec in diplomat, hkrati pa nacionalno-politični in kulturni ideolog takratnega srbstva, ki si to svojo vlogo v političnem življenju deli s prvim Karadjordjevićem, v kulturnem in literarnem pa s Karadžićem. Vsekakor stoji v kulturno-političnem smislu nad politiki, prav zato, ker je bil tudi ustvarjalec-pesnik, čeprav je bil in moral biti tudi vojak svoje dežele. Niti Prešeren, niti Mažuranić nista bila ne državnika ne vojaka in ne diplomata v tem smislu, ker jima položaj njunih narodov ne njun osebni tega niti ni dovoljeval, toda da nista bila tudi politični osebnosti svojega časa, ne more zanikati nihče. V tem stojita ob Njegošu z ramo ob rami, čeprav učinek njunega političnega dela in njune politične zveze niso šle prek meja svojih dežel kakor pri Njegošu, ki je kot cerkveni in politični poglavar bil v nekem smislu vendarle suveren nepriznane ali le napol priznane države. Socialne razmere pri njihovih narodih so bile v nekaterih odtenkih zares različne, toda ne v svojem razredno-družbenem, še manj pa v nacionalnem bistvu.

Takrat je šlo za dve osnovni stvari: za svobodo, odnosno za osvoboditev in hkrati za formiranje nacije in nacionalnosti v političnem, družbenem in kulturnem smislu.

Kakor sta Njegoš in Karadžić najpomembnejša zastopnika teh prizadevanj za s r b s t v o, tako je Mažuranić kot pesnik epa »Smrt Smail-Age-Čengijića« in še nekaterih za h r v a š t v o, Prešeren pa za s l o v e n s t v o. Iz njihovega dela in prizadevanj so zrasli takrat na ozemlju jugoslovanskih ljudstev trije mogočni kulturni in politični trdnjavski stolpi treh individualnih nacionalnosti, toda iz teh treh svetilnikov — kljub raznim imperializmom, ki vladajo tudi s pomočjo gesla: divide et impera, švigajo že šifrirana in nešifrirana znamenja za bodočo državno politično združitev.

Čeprav je bilo ustvarjalno delo Njegoša, Mažuranića in Prešerna predvsem in neposredno motor in izraz boja za svobodo svojih ljudstev in njih formiranja v individualne nacije, živi že takrat v vseh močno spoznanje, da je za dosego vseh ciljev potrebna smotrna, močna in enakopravna povezanost vseh jugoslovanskih ljudstev v boju za vsakega posebej in za vse skupaj. Iz te osnove, ki je v svojem najglobljem bistvu kljub nekim razlikam družbeno, socialno in nacionalno pri vseh treh vendarle ista, so nastali vsi trije epi kot manifestacija treh ljudskih kolektivov, hkrati pa tudi kot gibalno pri njihovem družbenem formiranju iz raje v narode. Zato njihovo delo ni le literarna manifestacija romantike, marveč nacionalno-politična in kulturna legitimacija pred domom in svetom. Z vso pravico so mogli reči tudi oni svobodno po Mickiewiczu: »Jaz sem milijon, ker se bijem, govorim in trpim za milijon.«

Odgovornosti pesniškega poklica in njegove trnove poti so se zavedali vsak po svoje. Prešeren je dal temu izraza tako v satiri »Nova pisarija«, kakor v »Orglarju«, najlepše pa v pesmih »Neiztrohnjeno srce« in »Pevcu«. Niti Njegoš niti Mažuranić tega v pesniški obliki nista storila tako obširno. Mažuranić je zgodaj odložil pesniško liro, ko je spoznal, da ji iz teh in drugih razlogov ne more več služiti, kaj pa sta umetniško ustvarjanje in poezija intimno pomenila za Njegoša, pa je izpovedal v pismu z dne 12. oktobra 1851. leta — nekaj dni pred svojo prezgodnjo smrtjo:

»Naše ljudske pesmi so zgodovina junaška, ljudska epopeja; v njih lahko človek vidi, kakšno je ljudstvo, ki jih prepeva. Sem ljubitelj poezije; veliko sem se zanimal zanje. Ah, čudovita poezija, iskra skrivnostna! Nikoli nisem mogel spoznati, ali je iskra nesmrtnega ognja, ali burna sanja — otrok našega ozkega neba. Z zemeljskega izhodišča se mi zdi kot veter; toda ko se človek povzpne nad samega sebe, potem spozna siromaštvo človeštva in če je pesnik, se lahko reče, da je žrec oltarja najsvetlejšega. Pesnik je klic smrtnika z našega burnega obrežja, pesnik je glas vpijočega v puščavi. Sanja o nesmrtnosti jo kliče in se zanje razdaja. Vidi odprt list iz knjige sveta, z njega prebira skrivnosti stvarjenja; te so njegova najslajša pijača, opijanja se z njimi. Z močjo domišljije izvablja iz blatne zemlje klico nebeškega življenja, iz gnilobe ustvarja božanske reči — njegov paradiz se razprostira na obokih trdnjave.

Živim onkraj meje razsvetljenega sveta. Na mojem ozkem obnebju se vsak dan krešejo turške strele; zaradi tega maliči moje deželo tema divjine. Za zdravo mislečega človeka ni niti dolgočasje niti radosti na svetu, ker so vsi človeški užitki pomešani s strupom, vse bridkosti pa imajo nekakšno svoje zadovoljstvo. Človeku je skoraj slajše jokati kot prepevati, kadar pride do tega. Tako pojmem našo pesem.«

S pesnikovim poklicem, kakor so ga razumeli nekateri romantiki, sta združeni trpljenje in trnova pot. Oboje sta skusila tako Njegoš kot Prešeren pa tudi Mažuranić. Njegoš je svoje misli o poeziji in o sebi — pesniku izpovedal

v zgornjem citatu, vzetem iz njegovega pisma, ki je hkrati izpoved in njegov pesniški testament.

Nekaj sorodnega, vendar s še večjim poudarkom na trpljenju in trnovi poti pesnika, po kateri je hodil tudi težko preizkušeni Prešeren sam, je izpovedal v pesmih »Pevcu«, ki velja prav tako za težko preizkušenega Njegoša:

Kako
bit' hočeš poet in ti pretežko
je v prsih nosit' al' pekel al' nebo!
Stanu
se svojega spomni —
trpi brez miru!

Trpka, melanholična mesta v »Gorskem vencu« pričajo posredno tudi o Njegoševih mukah in težki poti, toda zavedal se je, da je pač tako na svetu, kakor je pesniško povedal Prešeren v »Pevcu«. Podobno misel kot Prešeren je Njegoš izpovedal v štirih svojih verzih:

Bez muke se pjesma ne izpoja,
bez muke se sablja ne sakova.

In drugi:

Ko vječito hoče da živuje,
mučenik je ovoga svijeta!

Podobna misel pa se skriva tudi v odstavku, ki ga je po svoje in celo z nekim humorjem ter ironijo izpovedal na koncu že zgoraj citiranega pisma, ko pravi: »Svet je božji vrt. Zato je videti v vsakem njegovem kotu dela velikega mojstra. Delavnost in spretnost mravlje in čebele in urejeno letenje žerjavov si raje ogledujem kot vse parade v evropskih prestolnicah.«

Ta v marsičem kakor Prešeren tudi panteistično misleči in čuteči pesnik in mislec, je vse zgornje izpovedal po težkih izkušnjah, a ga zaradi tega še ni mogoče imeti ne za metafizika ne za pesimista, prav tako kakor ne Prešerna zaradi resignacije, izpovedane na koncu »Krsta pri Savici«. Bila sta pesnika nenéhnega bojevanja s samim seboj in v sebi, intimnih plim in osek, vsi trije pa pesniki boja svojih ljudstev, v tistih in naših časih in v vseh časih, dokler se bomo zavedali sebe in dokler bomo nacionalno in humanistično-etično cenili svojega človeka in človeka sploh, kakor so ga Prešeren, Mažuranič in Njegoš.

Francé Jakopin

K RAZVRSTITVI MOŠKIH SAMOSTALNIKOV NA -R

Številčno zelo bogata skupina moških samostalnikov, ki se v nom. sg. končujejo na -r, predstavlja v današnji slovenščini zanimivo, pa tudi precéj zapleteno vprašanje. Slovenske slovnice so težavo zabeležile, vendar zaradi omeje-